

خانواده من

برنامه پیشگیری از شروع زودرس مصرف مواد در کودکان:
رویکرد نقشه‌نگاری مداخله

دکتر مهدی میرزایی علویجه - پرفسور علیرضا حیدرنیا

دکتر شمس‌الدین نیک‌نامی - پرفسور محمد اسماعیل مطلق

پرفسور خریو کُک

عنوان قرارداد	: خانواده من برنامه پیشگیری از شروع زودرس مصرف مواد در کودکان: رویکرد نقشه‌نگاری مداخله / مهدی میرزایی علویجه ... [و دیگران].
مشخصات نشر	: تهران: سفیراردهال، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۵ ص: مصور
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۳-۳۵۷-۰
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا
پادداشت	: مهدی میرزایی علویجه، علیرضا حیدرنیا، شمس‌الدین نیک‌نامی، محمداسماعیل مطلق، خریو کک
موضوع	: کودکان - - سوء مصرف مواد - - پیشگیری.
موضوع	: Children - Substance use - Prevention
موضوع	: اعتیاد - - آسیب‌شناسی
موضوع	: Durg addiction - Etiology
موضوع	: والدین و کودک
موضوع	: Parent and Child
شنا. و افزوده	: ۱۳۶۲ میرزایی علویجه، مهدی.
بندی کنگره	: ۹/۷۵۸۲۶ HV ۱۳۹۵ خ ۲
رده بندی دیویی	: ۳۶۲/۲۹۰۸۳۵

خانواده من

برنامه پیشگیری از شروع زودرس مصرف مواد در کودکان: رویکرد نقشه‌نگاری مداخله

نویسندگان: دکتر مهدی میرزایی علویجه - پروفسور، علیرضا حیدرنیا- دکتر شمس‌الدین نیک‌نامی-
پرفسور محمد اسماعیل مطلق - پروف. خریو کک
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

صفحه آرای و طراحی جلد: واحد آماده‌سازی نشر، سفیر اردهال
لیتوگرافی، چاپ، صحافی: سفیر اردهال

شمارگان: ۵۵۰ نسخه ♦ شماره نشر: ۱-۵۵۴
بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

© حق چاپ: ۱۳۹۵، انتشارات سفیر اردهال www.safirardehal.ir

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۳-۳۵۷-۰

نشانی دفتر: تهران، خیابان مفتح، خیابان سمیه، روبه روی بانک ملی ایران، ساختمان ۱۱۸، واحد ۴
تلفن مرکز بخش: ۸۸۳۱۹۳۴۴-۸۸۳۱۳۸۹۸ کد پستی: ۱۵۸۱۸-۷۴۷۱۵ email: safirardehal@yahoo.com

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

۱۵	بخش اول، مقدمه
۱۷	فصل اول، پیشگیری خانواده محور از شروع زودرس مصرف مواد در کودکان
۱۷	اهداف یادگیری
۱۸	اهمیت پیشگیری از شروع زودرس مصرف مواد در خانواده
۲۱	اهمیت بکارگیری چهارچوب ارزیابی
۲۲	شرح رویکرد نقشه‌نگاری مداخله
۳۱	بخش دوم، کاربرد گام‌های نقشه‌نگاری مداخله در توسعه برنامه مطالعه خانواده من
۳۳	فصل دوم، گام اول نقشه‌نگاری مداخله، نیازسنجی
۳۳	اهداف یادگیری
۳۴	نیازسنجی
۳۵	برنامه‌ریزی مشارکتی
۳۸	بکارگیری فرآیندهای پایه در استفاده از شواهد و نظریه
۴۰	منابع داده‌های نیازسنجی
۴۱	برنامه‌ریزی و هدایت نیازسنجی با الگوی PRECEDE
۴۳	ورود به الگوی نیازسنجی
۴۳	هدایت نیازسنجی
۵۳	فصل سوم، گام دوم نقشه‌نگاری مداخله، ساخت ماتریکس اهداف تغییر
۵۳	اهداف یادگیری
۵۴	ماتریکس اهداف تغییر
۵۷	فرآیندهای پایه در نوشتن اهداف عملکردی
۵۹	اهداف عملکردی مرتبط با رفتارهای فردی
۵۹	اهداف عملکردی مرتبط با پیامدهای محیطی
۶۲	تعیین‌کننده‌ها
۷۱	کاربردهای ارزشیابی

فصل چهارم، گام سوم نقشه‌نگاری مداخله، تعیین و انتخاب روش‌های نظری و کاربردهای عملی.....	۷۳
اهداف یادگیری.....	۷۳
روش‌های نظری و کاربردهای عملی.....	۷۴
کاربردهای ارزشیابی.....	۸۳
فصل پنجم، گام چهارم نقشه‌نگاری مداخله، تولید مولفه‌ها و مواد برنامه.....	۸۵
اهداف یادگیری.....	۸۵
حوزه، توالی و مولفه‌های برنامه.....	۸۸
درنمایه‌های برنامه مطالعه خانواده من.....	۹۰
اسناد طراحی اول جهت انتقال محتوای پروژه.....	۹۱
کاربردهای ارزشیابی.....	۹۹
فصل ششم، گام پنجم نقشه‌نگاری مداخله، برنامه‌ریزی برنامه‌های اتخاذ، پیاده‌سازی و پایداری.....	۱۰۱
اهداف یادگیری.....	۱۰۱
نظام برقراری پیوند.....	۱۰۴
پیامدها و اهداف عملکردی مرتبط با برنامه اند.....	۱۰۵
پیامدها و اهداف عملکردی برنامه پیاده‌سازی.....	۱۰۶
پیامدها و اهداف عملکردی برنامه پایداری.....	۱۰۷
کاربرد در ارزشیابی.....	۱۱۴
فصل هفتم، گام ششم نقشه‌نگاری مداخله، برنامه‌ریزی ارزشیابی برنامه.....	۱۱۵
اهداف یادگیری.....	۱۱۵
اهمیت ارزشیابی.....	۱۱۶
ارزشیابی پایانی.....	۱۱۷
ارزشیابی تکوینی.....	۱۱۷
در نظرگیری ذینفعان در ارزشیابی.....	۱۱۸
تعیین چارچوب زمانی ارزشیابی برنامه مطالعه خانواده من.....	۱۲۱
سؤالات مرتبط با روش‌های نظری، کاربردهای عملی و پارامترها.....	۱۳۴
تعیین شاخص.....	۱۳۵
تولید مقیاس‌ها.....	۱۴۶
طرح ارزشیابی.....	۱۴۳
منابع.....	۱۴۷

پیش‌گفتار

مصرف مواد یکی از مسائل سلامت دارای الویت جامعه ایرانی است و علاوه بر افزایش در میزان شیوع آن، سن شروع مصرف مواد نیز کاهش یافته است و به اوایل نوجوانی و حتی کمتر رسیده است. بنابراین به نظر می‌رسد پرداختن به عوامل مؤثر در پیشگیری از شروع زودرس مصرف مواد از دوران کودکی جهت تهیه برنامه‌های مؤثر مداخله‌ای دارای اهمیت فراوانی باشد. پژوهشگران الگوهای مختلفی را به منظور توضیح عوامل مختلف تأثیر گذار بر احتمال شروع مصرف مواد مورد آزمایش قرار داده‌اند که در تمامی این الگوها، والدین و خانواده در شروع مصرف مواد در یک جایگاه مرکزی قرار دارند، در حالی که نفوذ همسالان به عنوان یک عامل کمکی عمل می‌کند و از لحاظ زمانی به شروع زودتر مصرف مواد کمک می‌کند. به عبارت دیگر وجود یک محیط خانوادگی مثبت دلیل اصلی عدم درگیری جوانان در رفتارهایی از جمله شروع مصرف مواد می‌باشد. در ادامه بررسی پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند، بهترین برنامه‌های پیشگیری کننده از رفتار شروع مصرف مواد در کودکان، آموزش مهارت‌های خانواده شامل مشارکت فعال والدین، تمرکز بر رشد مهارت‌های اجتماعی و مسئولیت در میان کودکان و توجه به مسائل مربوط به سوء مصرف مواد می‌باشند. بنابراین اولین اقدام جهت تهیه برنامه‌های پیشگیری کننده از شروع مصرف مواد در کودکان مبتنی بر شواهد و نظریه و اصول برنامه‌های آموزش مهارت‌های خانواده، باید شناسایی و الویت‌بندی علل مؤثر محافظ و خطر خانواده محور در شروع مصرف مواد در کودکان باشد، در این خصوص اگرچه مجموعه ادبیات کمی موجود، نظریه‌های مناسب و داده‌های پژوهش‌ها، ابزارهای اصلی و در دسترس برای آموزش دهندگان سلامت هستند، اما چگونگی و محل بکارگیری آن‌ها در برنامه‌ریزی برنامه به سادگی قابل تشخیص نیست، بنابراین نیاز به استفاده از یک چارچوب یا الگوی برنامه‌ریزی مبتنی بر شواهد و نظریه مرحله‌ای به خوبی درک می‌شود. در این راستا به الگوها و رویکردهای مختلفی برای توسعه، پیاده‌سازی و ارزشیابی برنامه‌های آموزش و ارتقاء سلامت ترسانان دانشمندان این علم تهیه شده‌اند که یکی از آن‌ها رویکرد نقشه‌نگاری مداخله است و به نظر می‌رسد به نیازهای کشور رسیده شده به خوبی پاسخ می‌دهد. لذا با توجه به مطالب پیش گفت، تصمیم به تهیه یک برنامه ارتقاء سلامت مداخله‌ای مبتنی بر شواهد، نظریه و برنامه‌های آموزش مهارت‌های خانواده تحت عنوان «مطالعه خانواده من» با بهره‌گیری از رویکرد نقشه‌نگاری مداخله با هدف پیشگیری از شروع مصرف زودرس مواد در کودکان سن بیش از دستان سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ زیر نظر گروه آموزش و ارتقاء سلامت دانشگاه تربیت مدرس و گروه روانشناسی اجتماعی و کار دانشگاه ماستریخت هلند و با همکاری انجمن مهرورزان پیشگیری گرفته شد. اگرچه برنامه حاضر از کاستی و نقص‌بری نبوده اما امید است شروعی موفق برای توسعه برنامه‌های پیشگیری کننده مبتنی بر شواهد و نظریه باشد. این کتاب بخشی از رساله دکتری اینجانب مهدی میرزایی علویجه به راهنمایی دکتر علیرضا حیدرنیا در دانشگاه تربیت مدرس می‌باشد.